

Елена Анищенко

Историко-педагогический аспект профессионально-художественного образования женщин в странах Европы

Аннотация. В публикации на основе анализа литературных источников конца XIX – начала XX веков представлена классификация профессионально-художественных учебных заведений для женщин некоторых европейских стран, предложен краткий анализ их учебных планов и программ. Выявлены и охарактеризованы особенности функционирования некоторых европейских женских учебных заведений художественного профиля.

Ключевые слова: профессионально-художественное образование, женское образование, образование женщин, зарубежный опыт профессиональной подготовки женщин.

Olena Anishchenko

Historical-pedagogical aspect of professional Women's Art Education in European countries

Summary. On the basis of literary sources of the end of the XIX – the beginning of the XXth century the classification of Women's Art Education institutions in some European countries is investigated, the analysis of curriculums and programs is given. The peculiarities of functioning of Women's Art Education institutions in separate European countries are revealed.

Keywords: professional art education, female education, education of women, foreign experience of professional Women's Education.

УДК 27-1-584-662 (092) (4)

**Віталій Мірошниченко,
м. Полтава**

**МІСЦЕ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ В
РАНЬОХРИСТІЯНСЬКІЙ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ДУХОВНІЙ
КУЛЬТУРІ VI СТОЛІТТЯ (ВІВАРІЙ КАССІОДОРА)**

За умов входження України в європейську співдружність, яка передбачає перехід на якісно нові стандарти у всіх сферах життєдіяльності, у тому числі й систему освіти, особливо актуальними стають питання дослідження витоків сучасної школи західноєвропейського зразка. Україна будучи безпосереднім учасником Болонської системи має досягнути та зрозуміти методологічні засади університетської освіти європейського Середньовіччя, оскільки значна частина видів навчальної

аудиторної і позааудиторної роботи веде своє коріння з однієї з перших ранньосередньовічних монастирських шкіл – Віварія, що був заснований основоположником європейського інтелектуально-християнського виховання Кассіодором. Дане положення пояснюється тим, що в самій цій школі акцент у навчанні робився на самостійну, творчу роботу ченців-вихованців, з метою розвитку їхнього пізнавально-осмислюючого апарату і вміння його застосовувати. Дійсно, людина сама вивчаючи предмет, не через суб'єктивну призму наставника, не в обмеженому обсязі поданого матеріалу, а самостійно, набагато краще засвоить його, сформує своє ставлення до викладених питань і власну позицію. Зважаючи на ці обставини, знання про витоки сучасної європейської системи вищої освіти, представлені школою Віварієм та педагогічною доктриною Кассіодора, є для нас актуальними та доцільними.

Теоретичним підґрунтям нашого дослідження стали наукові доробки провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. Найбільш ґрунтовні відомості, які стосуються діяльності Флавія Кассіодора представлені в розвідках В.І. Уколовой [6], П.П. Шкаренкова [10], А.А. Фортунатов [8]. Особливої уваги заслуговують дослідження Н.Ф. Ускова [7], Г.Г. Пікова [5], С.С. Аверинцева [1], в яких безпосередньо розкриваються проблеми монастирської педагогіки в ранньосередньовічний час. Спеціальні дослідження, в яких би був узагальнений передовий досвід поєднання інтелектуального та морально-християнського напрямку виховання започаткованого Флавієм Кассіодором, розкриті недостатньо.

Дане положення й зумовило вибір теми статті, метою якої є визначення ролі інтелектуального розвитку західноєвропейського чернецтва VI століття в системі духовно-морального виховання на основі аналізу творчої спадщини “останнього римлянина”.

В період розпаду Західної Римської імперії та становлення на її теренах нових варварських державних утворень гостро постала проблема збереження античних освітньо-культурних традицій, які в поєднанні з ранньою християнською педагогікою мали стати фундаментом майбутньої дидактичної системи. І це стало можливим лише завдяки інтенсивній роботі визначних представників ранньої християнської традиції. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує постать Магна Флавія Аврелія Кассіодора Сенатора.

Біографічні відомості про цю особу досить бідні. До нашого часу згадки про Кассіодора збереглися в його власних

свідченнях про себе, або ж у спогадах його сучасників, зокрема Йордана та в записях Павла Диякона, Хінкмара Рейнського, Роберта де Монте та інших, що відносяться до більш пізнього часу. Про убогість біографічного матеріалу говорить той факт, що навіть дата народження Сенатора точно невідома. Єдине, в чому сходяться дослідники, те що він міг народитися на рубежі 80-90-х років V століття. Більшість вітчизняних дослідників, зокрема й В.І. Уколова схиляється до думки, що це був 490 рік [6, с. 80]. Розпочавши свій життєвий шлях за правління Одоакра, Кассіодор завдяки своєму ораторському мистецтву та відповідній освіті вже в 507 році отримує посаду квестора при равенському палаці остготського короля Теодоріха. І хоча дана посада не відносилася до числа вищих палацових магістрату, але тим не менше була досить почесною, оскільки передбачала безпосередню близькість до королівської особи. Ми можемо припустити, що саме в цей період у житті Флавія активно починає формуватися чітка позиція відносно ролі наукових знань у житті людини та суспільства. Ця гіпотеза підтверджується тим, що за правління Теодоріха Кассіодор не лише активно займався своїми прямими обов'язками, тобто опрацьовував ділові папери та кореспонденцію остготського правителя, але окрім цього мав змогу ознайомлюватися з великою кількістю літератури та документів історичного, політичного, економічного та художньо-культурного характеру, що в сумі і сформувало його науковий світогляд, який з роками лише накопичувався та розширювався. Найбільшого піднесення його політична кар'єра досягла в середині 20-х років VI століття, коли він зайняв посаду магістра офіція (з 526 року), а згодом і префекта преторія (з 533 року).

У ці роки Кассіодор спільно з римським папою Агапітом (535 – 536 рр.) збирався відкрити в Римі вищу школу теології, перший християнський університет, за прикладом вже існуючих навчальних закладів в Олександрії, Едессі, Антіохії і сірійській Нізібії [10, с. 13]. Для цього університету папа Агапіт і Кассіодор заснували спеціальну християнську бібліотеку. Проте обставини, які склалися в цей час зовсім не сприяли реалізації наміченого плану. Папа Римський, посланий королем до Константинополя, щоб спробувати запобігти початку війни, залишився в столиці імперії й до Риму не повернувся. Приблизно через півроку він помер. А гото-візантійська війна, що незабаром розпочалася, перешкодила Кассіодору здійснити намічений задум.

Як ми бачимо, ідея з'єднання християнської теології і

риторичної культури визначила напрям діяльності квестора і магістра офіцій остготських королів Флавія Кассіодора. Він виношував плани створення в Римі богословської школи, в якій клірики могли б вивчати світські науки, щоб використовувати їх для більш усестороннього тлумачення Священного писання, яким не призначено було збутися [1, с. 449].

Згодом “останній римлянин” взагалі відходить від державних справ та повністю віддає себе освітньо-релігійній діяльності. Вже в 537-538 роках він публікує свою першу велику працю – “*Variae*” (“*Варії*”), в якій і зазначить причини своєї пізньої інтелектуально-духовної роботи, пояснюючи це тим, що “поетам для написання їхніх творів надається дев’ять років, у мене ж немає можливості спокійно цим займатися ні години, ні хвилини! Лише я починаю якусь справу, її переривають криками, тож приходиться її робити поспіхом, так що почате не може бути завершено з необхідною ретельністю... То як ви можете в таких умовах вимагати красномовних послань, коли я наспіх не встигаю підбирати відповідні тому слова!”[6, с. 83].

Тож зайнятися теорією і практикою освіти Кассіодор зміг лише після того, коли повністю відійшов від політичної кар’єри. До речі, на ці заняття в нього було достатньо часу, оскільки вчений виявився рідкісним для тих часів довгожителем. Окрім того, що він прожив близько 95 років, Кассіодору судилося пережити й Остготське королівство та всіх його королів майже на чверть століття.

За час свого існування Сенатор залишив по собі великий літературний спадок, який нараховує близько десяти книг. І окреме місце в цьому списку займають праці, присвячені навчанню та вихованню чернечого стану. Кассіодор є одним із авторів перших середньовічних підручників по арифметиці, логіці, музиці та програм середньовічних учбових дисциплін – семи вільних мистецтв, витоки яких йдуть ще в римську епоху [2, с. 153]. Згодом ним був написаний трактат “Настанови в науках божественних і світських”. Цю працю протягом довгого часу використовують як підручник в монастирських і соборних школах. У ній автором визначався план повного курсу навчання вільним мистецтвам, призначений для підготовки кліриків. Спираючись на поділ наук, який походив від греко-римської педагогічної традиції, він також розрізняв трівіум і квадріум. Сама ця класифікація не несе в собі нічого нового, проте та форма, яку надав їй Кассіодор, стала формою фундаментальної організації знання. Ним було

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

проведене елементарне впорядкування класичного античного знання і культури з метою поставити їх на службу релігійному навчанню і церковним потребам. На тверде переконання Кассіодора, вільні мистецтва повинні мали стати складовою частиною християнських дисциплін і самої монастирської культури, оскільки для виховання ченців потрібне було добре знання античних письменників і знання наук. Точне розуміння Писання пов'язане з володінням початковими знаннями. Саме тому, ухвалюючи запропоноване Августином рішення проблеми відношення між язичницькою культурою і християнською традицією, Кассіодор змальовує підхід, повною мірою відповідний історичному характеру суспільства, в якому інтелектуальне життя стає винятковою функцією церковників [9].

Кассіодор, продовжуючи думки Ієроніма, вважав, що світські науки розвивають те, що в зародку міститься в одкровенні, тобто він долає подвійність, що існувала до нього в християнській літературі у відношенні до світської й богословської літератури.

Свої теоретичні розробки Сенатор вміло втілював на практиці в школі-скрипторій, де навчав ченців. Сам заклад знаходилася на базі монастиря Віварія, який він заснував на місці “де прозоре світло, м'яке повітря, сонячна зима і повне свіжості літо”. Кассіодор перетворив Віварій на своєрідний центр теологічної і світської освіти, школу і скрипторій – в центр для розповсюдження копій Священного Писання, творів батьків Церкви і видатних язичницьких письменників Античності. Віварій сформувався як найважливіший просвітницький центр, як сховище духовних традицій і знань. Саме тут склалася трьохскладова структура монастиря як культурного центру, що стала традиційною для всього Середньовіччя: бібліотека, скрипторій, школа яка й сформувала фундамент монастирської ученості в Італії в VI ст. [7, с. 321], (див. рис. 1).

Репертуар бібліотеки Віварію був виключно багатим і різноманітним. Там дбайливо зберігалися кодекси християнських істориків: Йосипа Флавія, Євсевія Кесарійського, Руфіна, Сократа Схоластіка, Созомена, Феодоріта. Значну частину бібліотеки складали твори великих язичників: філософів Платона, Арістотеля; медиків Теофраста, Гіппократа; математиків – від Піфагора до Евкліда і Никомаха; авторитетів в області риторики – Квінтіліана і Цицерона; астрономів – Птоломея; ерудитів – Варрона і Плінія Старшого; істориків – Тита Лівія, Саллюстія і Светонія; поетів – Вергілія, Горація, Катулла і багатьох інших язичницьких авторів,

авторитет яких Кассіодор ставив дуже високо, вважаючи їх вивчення обов'язковим для освіти християнина [3, с. 22].

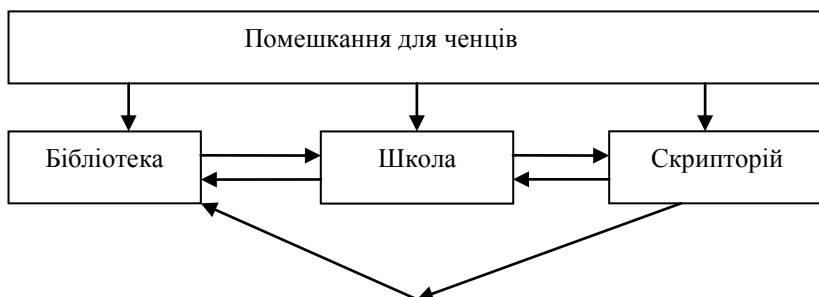

Рис.1. Структура кассіодорівського монастиря “Віварій”

З огляду на це, першим обов'язком ченців Віварію була турбота про свій розумовий і духовний розвиток. Програма була досить широкою і складена відповідно до античної традиції: граматики, риторика, логіка, математика, музика, космографія, практична медицина [5, с. 152].

Зазначимо, що обитель Кассіодора мала важливі відмінності від інших європейських монастирів того часу. Зокрема, Бенедикт Нурсійський та його послідовники негативно відносилися до досягнень античної культури та її мирської, язичницької науки. Відношення Кассіодора до античної традиції було іншим, про що свідчить один з найзначніших його творів – “Настанови в науках божественних і світських” (“*Institutiones divinarum et saecularium litterarum*”) [4]. У цій праці в найбільш систематичній формі виражена ідея про гармонійний синтез теології і світського знання, про необхідність збереження і використання досягнень античної науки.

Пізніше Віварій Кассіодора був визнаний у широкому чернечому середовищі, оскільки він активно вплинув на розвиток як бенедиктинських так і інших монастирів Західної Європи, в яких поступово починало освоюватися мистецтво переписування книг, а самі ченці ставали хранителями книжкового знання і шкільної науки. З огляду на це А.А. Фортунатов розглядає Кассіодора як творця середньовічної шкільної системи [8, с. 65].

Не заперечним є той факт, що саме Сенатор реалізував на практиці освітній ідеал Середньовіччя, влаштувавши в своєму монастирі школу, суттю учбової діяльності якої було вивчення семи вільних мистецтв, а головним принципом педагогіки – християнське благочестя.

Значимість інтелектуальних традицій для виховання справжніх “слуг Господа” підтверджується довговічністю Віварія, який благополучно пережив вторгнення лангобардів і припинив своє буття лише в кінці VI – на початку VII ст. Хоча сам заклад і перестав існувати, проте він поклав початок для становлення аналогічних чернечих інститутів.

З огляду на все вище зазначене ми можемо зробити висновок про те, що в ранньосередньовічній європейській культурній традиції в чернечому середовищі з новою силою починають відроджуватися інтелектуальні традиції, батьком яких ми по праву можемо вважати Флавія Кассіодора. Прагнучи зберегти якомога більше з гинучої великої культури для формування нових християнських освітніх традицій середньовіччя, Сенатор “...запропонував таку програму діяльності, реалізація якої повинна була звести неминучі втрати до мінімуму”. Він перший зрозумів значення монастирів для збереження залишків античної культури й застосував свою схему побудови процесу навчання в заснованому ним монастирі – Віварії, що функціонував на освітніх засадах, які були викладені Кассіодором в “Повчанні в науках божественних і світських”. Прагнучи до синтезу теології й світського знання, ним було також вперше чітко сформульована корінна відмінність між “мистецтвом” і “дисципліною”, що й заклало основу гуманітарних і технічних наук, як окремих незалежних циклів, а розробка систем Тривіум і квадріума як послідовних ступенів освітнього процесу, отримала своє остаточне завершення.

Література

1. Аверинцев С.С. От античности к Средневековью (V-VI вв.) / С.С. Аверинцев, М.Л. Каспаров, Р.М. Самарин // История всемирной литературы: в 8 томах. / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. – М.: Наука, 1983-1994, 1984. – Т. 2. – С. 446-449.
2. Джуринский А. История зарубежной педагогики / А. Джуринский. – М.: ФОРУМ – “ИНФРА-М”, 1998. – 268 с.
3. Интеллектуальные традиции европейской культуры (очерки истории образования): учеб. пособ. / И.Л. Григорьева, Н.В. Салоников. –

Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2008. – 70 с. – [Античность и раннее Средневековье].

4. Кассиодор М.А. Сенатор. Наставления в науках божественных и мирских. Вари / Знаменитые философы раннего и классического Средневековья / [ред. Г.С. Александренков]. – М.: ОЛМА ПРЕСС, 2003. – С. 98-196.

5. Пиков Г.Г. Из истории европейской культуры / Г.Г. Пиков. – Новосибирск: Издательство Новосибирского государственного университета, 2002. – 255 с.

6. Уколова В.И. Античное наследие и культура раннего средневековья (конец V – начало VII века) / В.И. Уколова. – М.: Наука, 1989. – 320 с.

7. Усков Н.Ф. Монашество // Словарь средневековой культуры / под ред. А.Я. Гуревича. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – С. 320-331.

8. Фортунатов А.А. Возникновение средневековой школы / А.А. Фортунатов // Западноевропейская средневековая школа и педагогическая мысль. – М.: Наука, 1990. – С. 45-74.

9. Христианство и наука в Западной Европе эпохи средневековья. Становление традиции христианского знания [Электронный ресурс]. – Режим доступа 14.04.2011: <http://warrax.net/Satan/Books/sci_rel/4.htm>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

10. Шкаренков П.П. Translatio imperii: Флавий Кассиодор и римская традиция в Остготской Италии / П.П. Шкаренков // Новый исторический вестник. – 2005. – №2 (13). – С. 5-22.

Виталий Мирошниченко

Место интеллектуальных традиций в раннехристианско-европейской духовной культуре VI века (Виварий Кассиодора)

Аннотация. *Статья посвящена проблемам становления и развития интеллектуального воспитания западноевропейского монашества VI века. Определена роль и значение христианско-педагогического вклада Флавия Кассиодора в становлении современного университетского образования и научно-преподавательской деятельности.*

Ключевые слова: *интеллектуальное воспитание, Виварий, западноевропейское монашество, раннее Средневековье, теологическое образование.*

Vitaliy Miroshnichenko

The place of intellectual traditions in the early christian European spiritual culture of VI age (Vivarium of Kassiodor)

Summary. The article is devoted to problems of becoming and development of intellectual education of western European monkhood of VI age. A role and value of christian-pedagogical revision of Flaviy Kassiodor in becoming of modern university education and scientifically teaching to activity are found.

Key words: intellectual education, Vivarium, Western European monkhood, Early Middle Ages, theological education.

УДК 371.5

**Світлана Самаріна,
м. Ніжин**

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ
ДО ФОРМУВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ
УЧНІВ (КІНЕЦЬ ХІХ–ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

Сучасні тенденції розвитку української освіти передбачають формування високоінтелектуальної, всебічно розвинутої особистості учня, здатного в подальшому приймати активну участь в економічному, соціальному і суспільному житті держави. Реалізація даних вимог можлива лише за умови належної організації навчально-пізнавальної діяльності учнів у загальноосвітніх закладах засобами творчої, самовідданої праці учителя. Проте, значна роль у даному процесі належить і атмосфері класу, в якому здійснюється процес навчання і виховання, зокрема, рівня культури поведінки учнів, їхньої дисциплінованості, здатності свідомо дотримуватися встановлених норм і правил поведінки, критично аналізувати і засуджувати негативні вчинки. Процес формування дисциплінованої поведінки учнів, вироблення у них здатності до дотримання шкільних правил і норм поведінки під час навчальної діяльності беззаперечно залежить від особистості учителя, рівня його підготовленості до вирішення проблем пов'язаних із дисциплінованою поведінкою учнів.

Відомо, що підготовка сучасних вчителів до забезпечення належного рівня дисциплінованої поведінки учнів здійснюється у процесі навчання у середніх і вищих педагогічних закладах освіти, а також на курсах підвищення кваліфікації. Проте, на нашу думку,